

BUITEN

30^E JAARGANG N^O. 6

ZATERDAG 8 FEBRUARI 1936

IN HET PARK VAN DE VILLA D'ESTE BIJ TIVOLI IN DE ROMEINSCHE CAMPAGNA

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

IN HET PARK VAN DE VILLA D'ESTE BIJ TIVOLI IN DE ROMEINSCHEN CAMPAGNA (ILL.)	BLZ. 61
DE JONGE HERDER, NAAR HET DUIJSCH VAN ERNST WIECHERT (3)	BLZ. 62—63
WALVISSCHEN OP ONZE KUST (GEÏLL.), DOOR DR. G. BARENDRECHT	BLZ. 64—65
D. F. TERSTEEG EN ZIJN WERK (GEÏLL.), DOOR TINE COOL	BLZ. 66—68
EEN OUD WOORD EN EEN OUD AMBACHT (GEÏLL.), DOOR B. TUINSTRAN	BLZ. 68—70
HET NOORDTWENTSCHE HEUVELLAND (GEÏLL.), (II) DOOR W. H. DINGELDEIN	BLZ. 70—72

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74—76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, is verboden.

DE JONGE HERDER

3) NAAR HET DUIJSCH VAN ERNST WIECHERT

ZELFS voor Christoph, den koning van het dorp, zou het moeilijk geweest zijn, om aldus tusschen hemel en aarde het passende in woord of daad te vinden, ook al had het lot hem door een gouden tand boven al het volk verheven. Michael echter, „de zoon eener weduwe”, die zich in niets onderscheidde dan in jeugd en vroegtijdigen arbeid, had geen ander voordeel dan het recht der geschiedenis en de verhevenheid van zijn standpunt. Ook beschouwde hij zonder weifeling de gevolgen dezer ontmoeting en begreep met jeugdig verantwoordelijkheidsgevoel, dat voor zijn dorp slechts in de beste wapenrusting gestreden mocht worden en hij dus tijd diende te winnen, daar immers, volgens zijn vroeger geuite meening, de „Geest Gods” niet geheel toereikend zou zijn, om de geschiedenis van dit strijdperk verder te schrijven.

Hij klom daarom bedaard uit den boom, riep Wodan bij zich, nam den hazelaarslinger uit de half ingestorte mollengang, keek Laban aan en vroeg, reeds weggaand: „Je wilt 't er dus op aan laten komen?” En toen deze, den grashalm hoorbaar uitspuwend, slechts verachtelijk grijnsde, als was elk antwoord op zoo'n domme vraag overbodig, ja, als was het volkomen in strijd met de waardigheid van een herder, die Labans lengte bereikt had, om met een tegenstander van deze afmetingen anders dan door middel van teekens te spreken, keek Michael hem onbevreesd onderzoekend tusschen de dicht opeenstaande oogen, zei zachtjes: „Morgenochtend dus . . . en vergeet niet, nog eens naar je dominee te gaan!” en keerde zich toen naar zijn kudde, die hij langzaam het bosch in dreef, als wilde hij vóór de officieele beslissing niets met zijn tegenstander te maken hebben.

Deze laatste, wiens geestelijke groei niet evenredig was aan zijn lichamelijken, bleef eenigszins verbluft achter, getroffen zoowel door de rust van zijn vijand als door diens eigenaardig afscheidswoord en vergenoegde zich er mee zijn kudde dien dag aan den rand van het bosch te weiden, waarbij hij tevergeefs

poogde te ontraadselen, wat die toespeling op den dominee te beteekenen had.

Intusschen bracht Michael den dag diep in het bosch door, bij een kiezelgroeve, waaruit hij een menigte gladde, ronde steenen bijeenzocht en in zijn broekzak stak. En nadat hij met zijn hazelaarslinger, telkens zijn afstand wisselend, de lichte vlek op een beuk onverbeterlijk getroffen had, tusschen twee donkere, dicht opeenstaande tak-littekens in, keerde hij 's avonds met onveranderd gezicht naar het dorp terug, leverde elk stuk van zijn kudde aan de voorgeschreven erfpoort af, het laatst den rijkskanselier met de deze onmiddellijk onderhoorige schare, zat, evenals anders, in de avonduren hout te snijden op den drempel en hief slechts eenmaal het hoofd op, om zijn moeder te vragen, of het waar was, dat, wie menschenbloed vergoot, ook zijn eigen bloed vergieten moest.

Natuurlijk slaakte zijn moeder een kreet, gelijk dorpsvrouwen dat meermalen doen zacht en toch hoog, zooals een hoen onder een havik, maar haar ontstelde vraag werd door Michael onderbroken doordat hij verder vroeg, of deze regel ook in geval van oorlog gold. En dit kon de moeder gerustgesteld ontkennen en ook de lange geschiedenis van de krijgsgeschiedenis Franschen daaraan vastknoopen die ten tijde van Keizer Wilhelm den Groote de brug over de beek gebouwd hadden en tegen haar, daar zij een aardig en opgewekt kind was. „Chérie” gezegd hadden, waarvan de baas in de kampkantine, een jolig en spotziek man, beweerd had, dat het een wijnsoort beteekende.

Maar Michael lachte slechts verstrooid, onderzocht eens of de valdeur, waaraan hij werkte, goed dichtsloeg en liep toen nog een keer naar de weiden, waar hij drie mollen ving, die hij, reeds in het donker, den hond thuis als extra oorlogsrantsoen gaf. Hiermede meende hij op dezen dag al het voor den god van den strijd noodwendige gedaan te hebben en sliep evenals anders, de handen over de borst gevouwen, terwijl zijn moeder nog kruiden boven den haard kookte, als verrichtte zij, gelijk een moeder uit lang vervlogen tijden, het hare voor den komenden dag.

Dauw lag op de grashalmen en de prille zon stond nog laag en rood boven het veen, toen de kudden en hun leiders bij den rand van het bosch op elkaar stietten. Laban droeg geen grashalm meer tusschen de lippen en ook zijn zorgen omtrent den dominee schenen verdwenen te zijn, maar zijn krijgservaring was niet voldoende om te bemerken, dat Michael hem al dadelijk het nadeel van de zon liet, om zelf niet door haar verblind te worden. In zijn onderbewuste kennis van primitieve oorlogvoering trachtte hij met homerische strijdgesprekken de vijandelijkheden te openen, door te vragen of deze zoon van een slet soms van plan was, „aan zijn stijf uitgestreken arm te willen verhongeren.” En ofschoon Michael hij toch, dat zijn moeder hier op vuige wijze door vuige lippen belasterd werd en zonder een woord te antwoorden hief hij den slinger op en trof de voorste koe van Labans kudde zóó hard in de flank, dat zij met een dof gebrul opsprong en door de onthutste kudde heen naar de vertrouwde, open heide vluchtte. Bij dezen onverhoedschen aanval raakte Laban den draad kwijt van zijn moeizaam uitgebroed

strijdplan, hief zijn stok op en slingerde met een vloek de kettingringen naar de borst van zijn tegenstander. En nog terwijl Michael uitweek, hitste hij met een kort woord den eenoogigen hond op, het wapen terug te halen, terwijl hij een tweede ijzeren slingerwerktuig uit zijn broekzak haalde en op den stok schoof.

Het volgend oogenblik rende Wodan den eenoogige uit de flank overhoop en terwijl Laban, opnieuw uit de baan van zijn plannen geslingerd, voorwaarts stormde, om den gelijkvloerschen strijd te zijnen gunste te beëindigen, trof hem de ronde steen uit Michaels slinger zoo precies en noodlottig tegen het rechter scheenbeen, dat hij, plótseling in zijn snellen loop geremd, met een vreeselijke verwensching voorover stortte en zijn mond met aarde vulde.

Michael heeft later slechts onwillig over dezen slag op de Catalaunische Velden gesproken en zijn verhaal heeft zich beperkt tot de nuchtere wedergave der op zich zelf staande handelingen. Nooit echter heeft hij, ook niet tegenover zijn moeder, bekend, dat op dit oogenblik, zonder zijn toedoen, het beeld voor zijn oog verschenen was van den neergestorten boom, die de beide mannen begraven had, van wie één zijn vader was geweest. En dat dit beeld, hoe weinig de zoo juist gevelde herder ook op een dezer mannen geleek, hem herinnerd had aan zijn vader en diens moed, en dat nu, zonder zijn weten, het woord van den zoon van den schout hier onder de hooge dennen een onuitwischbare waarheid gekregen had: dat het op den Geest Gods aankwam, die een strijder vervulde, of niet vervulde.

Want nu de eenoogige reeds hinkend en jankend het strijdperk verlaten heeft en de roemloos neergestorte Laban zich op de knieën opricht, met de linkerhand op het mos steunend, terwijl de rechter uit de kreukelige laarsschacht een mes trekt, treft de tweede steen, met volkomen vaste hand geslingerd, hem tusschen de dicht opeenstaande en nu boosaardig veranderde oogen, doet eensklaps een vlammenzee voor hen oprijzen en maakt op onweerlegbare wijze een einde aan het gevecht, daar hij den getroffene zacht op de zijde legt en boomen en hemel vóór hem in een donkeren afgrond laat verzinken, terwijl, met ontstellende snelheid in omvang toenemend, een donker zich kleurend merkteken tusschen de gesloten oogen verschijnt, tot Michaels geruststelling zonder veel bloed, maar in vorm en grootte met stelligheid bewijzend, dat deze drager van een oud-testamentischen naam voor geruimen tijd verdwenen zou zijn uit de rijen van strijdende en vreemde weidegronden begeerende mannen.

Het is een mooie buit, die Michael in handen valt. Een blinkende, scherpe, stevig bevestigde kling, een gladde hertshoornen greep, een blanke, korte dwarsstang. Een koninklijk wapen voor iemand, die gewoon is, een afgebroken sikkels tot een gebrekkig mes recht te slijpen.

En nu wordt in de eerste plaats de vreemde kudde met behulp van Wodan en den hazelaarslinger in alle richtingen verstrooid, nadat het met moeite gelukt is, den rijkskanselier weer in het bosch te brengen, die het zijne tot den triomf heeft bijgedragen door zijn onder somber zwijgen in het werk gestelde pogingen, onteering en gewelddaad over het vreemde volk te brengen.

En dan giet hij een gevlochten mandje met koel

slootwater uit over de oogen van den bewustelooze, maakt met den slinger een gebaar in de richting der hem toekomende weidegronden, waarna het hinkende spoor van een overwonnene zich triest uit het bosch door het bedauwde gras slingert.

En dan schalt het wijd en zijd klinkende lied van den basthoorn, triomfantelijk uitgezonden naar alle vier de windstreken, zonder aangeleerde melodie, maar even opgewekt van rythme als de zegeliederen van alle tijden, met een groote verrukking van het daarbij vol vreugde opspringende hart, als de jubel en luister der psalmen, die in vervlogen tijden aan den rand van de woestijn waren opgestegen uit harten, die, in de dagen des kindsheid, door geen ander kleed gedekt waren dan door dat van Michael: het schamele, door zon en regen verbleekte herderskleed.

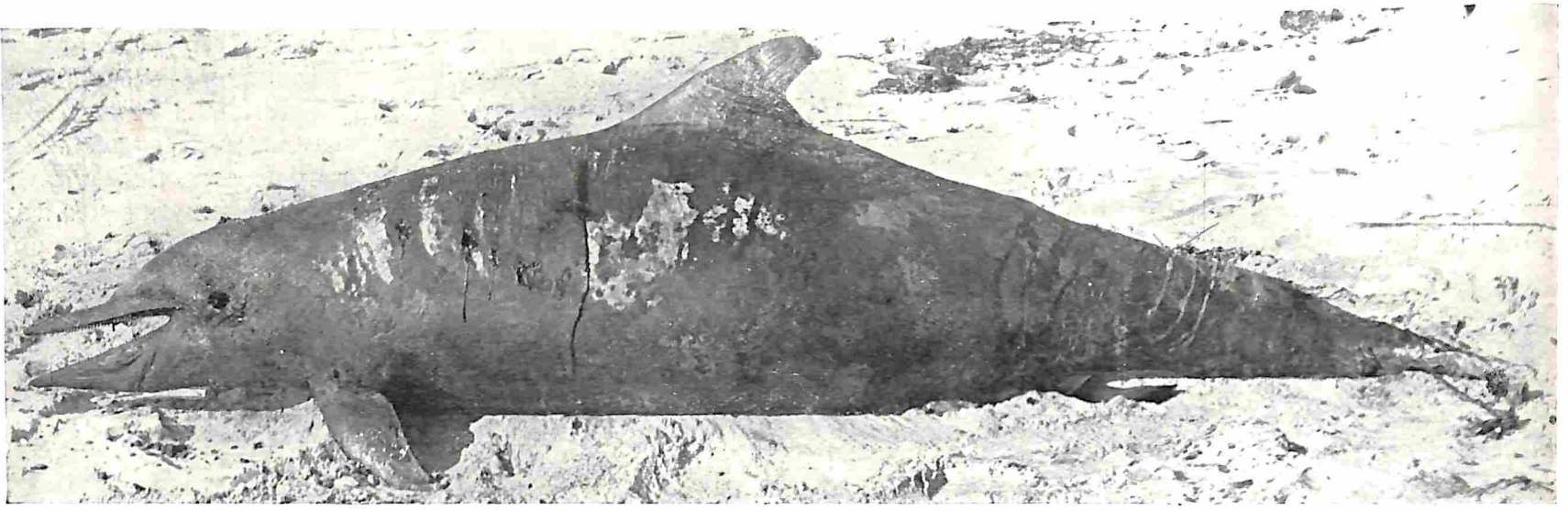
De echo staat op in alle bosschen, hoorns, die klank na klank elkander toewerpen, over berkendalen en sparrenhellingen heen en als in een feestelijken roes staat Michael op zijn heuvel, reeds niet meer meester over zijn klanken, de handen met den hoorn naar de roode zon opgeheven, terwijl een eerste golf van machtig en onbekend leven hem hoog verheft boven zijn schamele nooddrift en vreemde, onbegrijpelijke tranen het beeld van het woud voor zijn oogen verdoezelen, een groene, gestaltelooze zee, waarboven een heerlijke zon staat en de bruisende luister van het eerste zegelied.

Eerst acht dagen later hoorde het dorp van het nieuwe blad in zijn geschiedenis, en het vernam het niet door Michael, maar door Labans vader, die tegen den avond en met eenigszins onzekeren gang bij Koning Christoph verscheen en na een woordenrijke inleiding de teruggave eischte van het mes en een behoorlijk smartegeld voor de buil, die zoo groot was als een ganzenei en zoo blauw als een lupineveld. Acht avonden had hij zijn buikriem moeten gebruiken, om de waarheid uit zijn zoon te slaan en als zijn hoogachting voor den heer Christoph dat niet verhinderde, zou hij ook iets passends moeten eischen voor de slijtage van den riem, bijvoorbeeld een schepel rogge, of op zijn minst toch een lam, ook al was het er slechts een met vijf pooten.

Koning Christoph, hoewel uiterst ontsteld en tegelijk hoogst gelukkig gestemd door deze woordenrijke en naar brandewijn riekende klacht van den afgezant van een verslagen volk, vertrok eerst eens de onderlip, om het symbool van zijn macht even te laten glanzen en zond toen, zonder den zuchtenden man vooreerst met een antwoord te verwaardigen, zijn oudste weg, om Michael te halen, wiens avondlijke hoornroep reeds in de dorpstraat schalde.

„Michael”, zei koning Christoph ernstig en afgemeten, „deze man, de vader van een zekeren Laban, komt hier beweren, dat je zijn zoon arglistig overvallen en half dood geslagen hebt, en hem ook een mes met vaststaande kling onvreemd hebt. Zijn zoon Laban, beweert hij, heeft een buil op het voorhoofd, zoo groot als een ganzenei en zoo blauw als een lupineveld al weet ik ook niet, of de inwoners van dat dorp ooit van hun leven een ganzenei of een lupineveld gezien hebben. Want immers iedereen weet, dat dit dorp, laten we zeggen, een niet heel welvarend dorp is”.

(Wordt vervolgd)

EEN OP HET STRAND ONDER DE KOOG OP TEXEL AANGESPOELDE DOLFIJN

WALVISSCHEN OP ONZE KUST

DOOR DR. G. BARENDRECHT

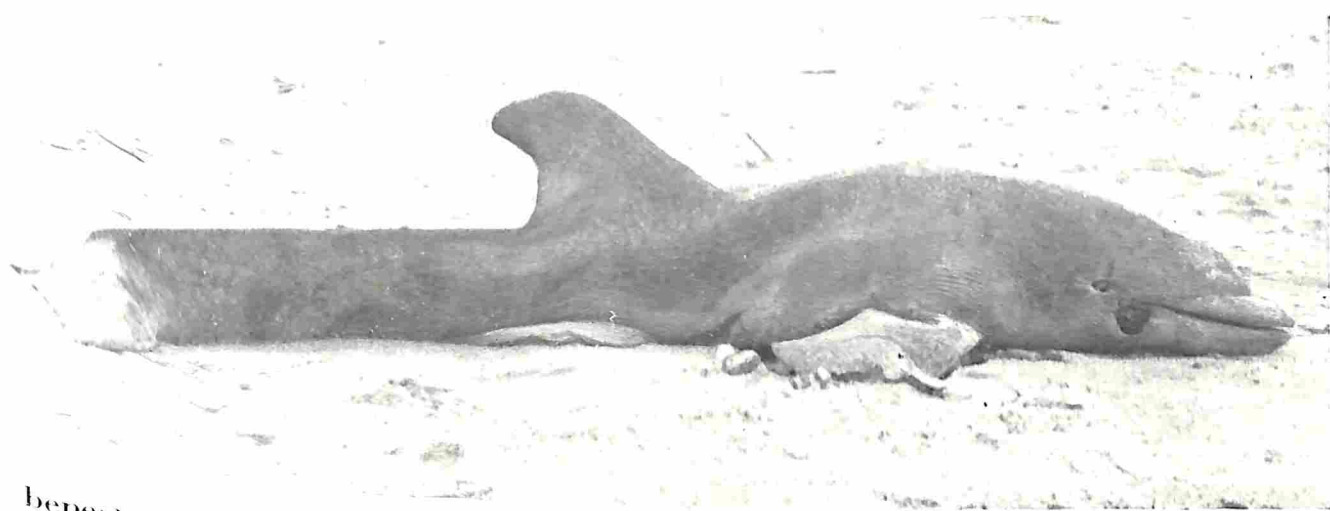
ER zijn van die dieren, waarmee iedereen van kindsbeen vertrouwd is, hoewel ze in de normale omgeving van den gemiddelden Nederlander ten eenenmale ontbreken. Leeuwen en tijgers, kameelen en apen, olifanten en walvisschen, welk kind van vier of vijf jaar kent ze niet? De eerste vijf krijgt ieder vroeger of later in dierentuin of circus ook wel te zien, maar walvisch blijft een min of meer vaag begrip, waaraan geen reële voorstelling verbonden is. Hoe een walvisch er uit ziet, weten de meeste menschen alleen maar van een plaatje. En toch kunnen wij, mits het begrip niet al te eng wordt opgevat, gerust zeggen, dat in onze eigen wuide fauna walvisschen voorkomen. In de Noordzee en na de afsluiting zelfs ook in de Zuiderzee. ☼ Weliswaar behooren de kleine walvisachtigen, waar we nu het oog op hebben, tot een andere onderafdeeling dan de reuzen onzer kinderlijke verbeelding. De walvisachtigen, een zeer scherp omlinjnde groep van zoogdieren, worden n.l. verdeeld in tandwalvisschen en baleinwalvisschen. Het waren en zijn nog de laatste, die het voornaamste object der walvischjacht vormen, vroeger in de Noordelijke poolzeeën, thans, nu daar vrijwel alle groote walvisschen uitgeroeid zijn, vooral in de Zuidelijke ijszee. Over deze dieren, waarvan wij, gezien de tegenwoordige jachtmethoden, wel veilig kunnen zeggen, dat hun dagen geteld zijn, zullen wij nu niet al te zeer uitweiden, aangezien zij slechts zelden tot in de Noordzee doordringen en nog minder op onze kust worden geworpen. ☼ Het zijn voor een deel reusachtige dieren van 20—30 m lengte en een evenredigen omvang. Het zijn stellig de hoogst ontwikkelde walvisschen, wat vooral blijkt uit hun gebit of liever uit het ontbreken daarvan. Terwijl n.l. eenerzijds het geheele gebit verdwenen is en de dieren dus tot het vangen van groote of middelmatig groote zeedieren niet meer in staat zijn, hebben zij anderzijds een apparaat gekregen, dat hen in staat stelt op zeer groote schaal de ongetelde hoeveelheden zeer kleine organismen te bemachtigen, waaraan de bovenste lagen van de zee zoo rijk zijn. Dat toestel wordt gevormd door de baleinen, lange en smalle, driehoekige hoornplaten, die links en rechts in een lange reeks in de mondholte hangen, met de vlakke kanten tegen elkaar. De naar het midden gekeerde zijde draagt een zoom van lange stijve haren en het zijn de gezamenlijke haarzoomen van alle 2—300 baleinen, die het

zeefapparaat vormen waarmee het plankton uit de zee wordt gefilterd. ☼ Wie „walvisch“ zegt, bedoelt daarmee eigenlijk altijd deze groote baleinwalvisschen. De tweede groep, de tandwalvisschen, zijn echter voor ons van veel meer belang, omdat wij daarvan nog al eens vertegenwoordigers, zoo al niet in levenden lijve, dan toch in natura te zien krijgen. Deze groep is veel soortenrijker dan de eerste, maar op den beroemden potvisch na zijn de vormen over het algemeen veel kleiner dan die der eerste afdeeling. Zooals de naam reeds aanduidt zijn deze dieren in het bezit van een zeer ordentelijk en respectabel gebit, dat weliswaar een voor zoogdieren zeer merkwaaardigen tandvorm vertoont, maar toch door zijn aanwezigheid reeds verraadt, dat wij hier met meer oorspronkelijke vormen te doen hebben. Wij moeten ons n.l. voorstellen, dat de walvisschen in het grijze verleden ontstaan zijn uit landbewonende zoogdieren, evenals veel later de stamouders van onze roofdieren de robben hebben voorgebracht. ☼ Behalve het baleinapparaat vinden we bij de tandwalvisschen al die eigenaardigheden weer, die ook bij de andere groep als speciale aanpassingen aan het zeeleven worden beschouwd. ☼ Dat is in de eerste plaats de stroomlijnvorm van het geheele lichaam. De hals is zeer kort en uitwendig niet te zien, de voorste ledematen zijn korte vinnen geworden, terwijl de achterste geheel verdwenen zijn. Aan het skelet verraden nog slechts een paar kleine beenderen de aanwezigheid van een bekken. De staart heeft weer ongeveer den vorm van een visschenstaart gekregen, behalve dan dat de uitbreiding nu in het horizontale vlak heeft plaats gehad en zonder medewerking van het skelet. ☼ Een tweede aanpassing vormt de dikke onderhuidsche speklaag, die een betere beschutting tegen afkoeling verschaft dan ook het dichtste haarkleed zou doen. De beharing is dan ook geheel verdwenen op een enkele borstel aan den kop na. ☼ Het gebit bestaat uit louter „vangstanden“, zooals wij die ook bij krokodillen en roofvisschen aantreffen, rechte, scherpe kegels, die veel meer bestemd zijn om een prooi vast te pakken dan fijn te kauwen. ☼ Alle tandwalvisschen zijn echte roofdieren. De bruinvisch, onze gewoonste soort, zal wel niet veel anders eten dan visch, maar de grootere soorten zoeken een andere prooi. Om te beginnen de grootste van alle, de potvisch, een dier, dat wel 20 m lang kan worden

en gekenmerkt is door zijn buitensporig dikken kop, waarin zich hoiten bevinden, die een merkwaardige stof bevatten, spermaceti, die in zeewater ver-

hardt tot grijze amber. Die potvisch leeft in hoofdzaak van inktvisschen en daarbij beperkt hij zich voelstrekt niet tot de kleinere soorten, die hij gemakkeijk aan zijn gading. Onze kennis van deze allergruote inktvisschen, die maar zelden worden gevangen, berust zelfs voor een deel op vondsten in potvischmagen. Deze gruote tandwalvisschen en nog een paar middelkleinere worden ook wel gejaagd om hun spek, bij de de gruwelgste roovers onder de tandwalvisschen is de orka, een middelmatig gruote soort van 5—8 m.

Het is een gruote zeehondenjager en de verhalen van zijn roofzucht en brutaliteit zijn legio. Hij schijnt er zich b.v. volstrekt niet toe te bepalen van den rand van het ijs weg of probeert dit van onderen af stuk te stooten. De mannen van de laatste Byrd-expeditie moesten soms geducht oppassen als zij werk hadden te doen aan den rand van het ijs. Van alle kust algemeen is eigenlijk alleen de bruinvisch op onze op de Noordzee heeft gemaakt of ook alleen maar op de pier in Scheveningen gestaan, die wel eens een boottochtje zeggen, hij heeft hun glimmende ruggen gezien als zij boven water uitkwamen, want die bruinvisschen houden er bijzonder van om veel waardoor ze bijna in hun daarbij sprongen te maken opspringen. Dat bovenkomen geheel uit het water om adem te halen en volstrekt niet doen ze natuurlijk om adem te halen en volstrekt niet omdat zij zich alleen maar zoo met sprongen zouden kunnen voortbewegen! Behalve de bruinvisch

EEN AINGESPOELDE TUIMELAAR

komt op onze kust nog een gruotere soort regelmatig voor en dat is de tuimelaar, maar die is toch al veel zeldzamer. De andere walvisachtige dieren, die wij Nederlandsch noemen, kennen we eigenlijk alleen maar van strandingen. Meestal zijn het dolfijnen van verschillende soort, kenbaar aan hun spitsen bek, die via een soort voorhoofdje overgaat in den schedel. Ook de orka spoelt wel eens aan en nog zeldzamer soorten en ook wel eens — maar dat is gruote uitzondering — een gruote baleinwalvisch of een potvisch. Dat aanspoelen kan op tweërlei wijze gebeuren. Of het dier sterft op zee aan de gevolgen van een ongeluk of vechtpartij en spoelt dan dood op onze kust aan. De andere mogelijkheid is, dat een levende walvisch bij hoog water tusschen de banken komt en dan bij laag water strandt en geheel of gedeeltelijk droog komt te liggen. In dat geval is hij meestal ook ten doode opgeschreven, want de meeste walvisschen kunnen het niet lang op het droge uithouden. Wel is hun ademhaling ingericht voor ademen in de lucht en niet onder water, maar de lichaamsbouw is dermate berekend op een ondergedompelde levenswijze, dat zij op het land feitelijk niet meer in staat zijn tot de vereischte adembewegingen en na enkele uren sterven. De gruote walvisschen worden trouwens reeds door hun eigen gewicht min of meer in eikaar gedrukt zoodra het steunende water ontbreekt. Waar we onze kennis — vooral van de kleinere walvisschen, die maar zelden gevangen worden — grootendeels moeten ontleenen aan gestrande exemplaren, is het van veel belang, dat zulke dieren in goede handen terecht komen. In ons land is het vooral 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden, dat zich sterk voor deze vondsten interesseert en steeds bereid is één of meer personen te sturen om te bergen wat geborgen kan worden. Het is altijd buitengewoon jammer als Jan en alleman in zoo'n dier gaan kerwen en hakken en er stukken van wegslepen of het heele dier op een kar meezeulen om tegen entree te laten kijken. Wie iets vindt, dat van belang lijkt (en dat is eigenlijk iedere visch van meer dan 2 m lengte) doet dan ook het beste met dadelijk burgemeester of strandvonder te waarschuwen, dan kan die er voor het Rijk beslag op leggen. En dan tevens het museum waarschuwen!

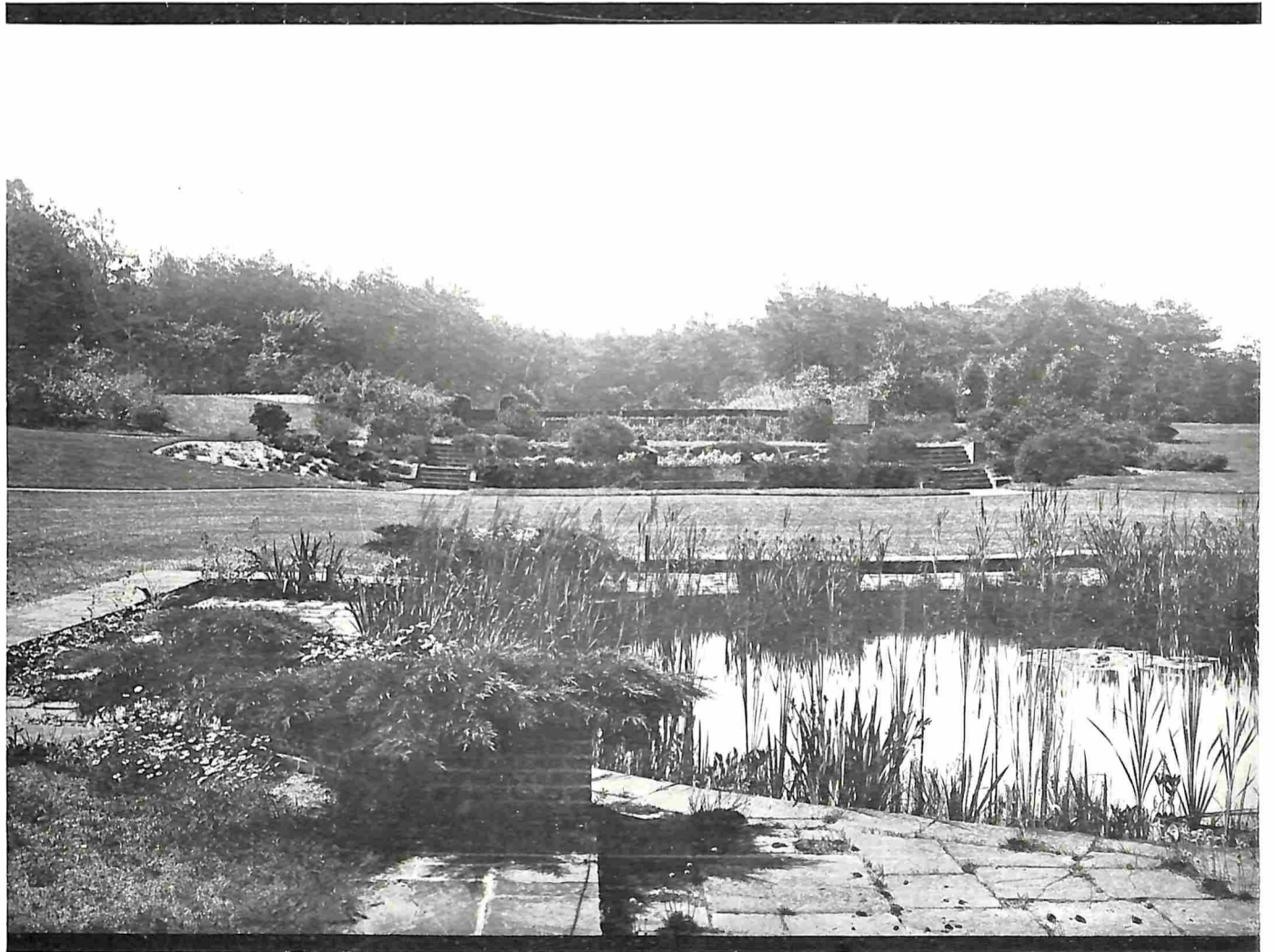
EEN IN NOVEMBER 1914 TE KATWIJK AINGESPOELDE VINVISCH

D. F. TERSTEEG EN ZIJN WERK

DOOR TINE COOL

HET is ter gelegenheid van den zestigsten verjaardag van den heer D. F. Tersteeg, dat ook „Buiten” hem enkele woorden wenscht te wijden, als zijnde een der eersten op het gebied der tuinarchitectuur in ons land. Want vele dagen in de zestig jaren waren voor dit werk zijns levens. Naast zijn huisgezin, zijn vriendenkring, zijn leiding in schoonheidscommissies en anderszins stond toch als nummer een zijn werk in de Tuinkunst. ☼ D. F. Tersteeg werd 7 Februari 1876 te Amsterdam geboren. In latere jaren, 1890, werd het ouderlijke huis naar Bussum verplaatst. Uit de oogenschijnlijke boerenwoning, met den klimop aan den witten gevel en den blauwen regen aan de zonzijde aan den Brink ging de belangstelling Gooiwaarts, iets wat tot op den huidigen dag aldus bleef. Toen de Linaeusschool te Amsterdam, waarop Dirk Frederik leerling was, door brand werd vernield en deze opleiding in den Tuinbouw hierdoor verkeken was, werd op andere wijze getracht vooruit te komen. Om de praktijk onder de knie te krijgen werd in Frankrijk en Duitschland gewerkt en ook op de kwekerijen te Bussum en te Naarden; totdat met een broer een kwekerij kon worden overgenomen. En het is in deze kwekerij, allengs nauw ingesloten door de helaas eentonige „nieuwe bouw” van Naarden, dat de jubilaris van nu, nog bijna dagelijks met haastigen stap door de smalle laantjes gaat naar zijn ouden kweker Calis, die van den aanvang af nauwkeurig de belangen in dit kwekerijtje met de meest volle toewijding behartigde. Het is hier, dat ingewijden een glimp te zien krijgen van het plezier in de niet alledaagsche gewassen, dat den Heer Tersteeg eigen is en waardoor dan ook elke tuin, door hem gemaakt, hoe klein of hoe groot ook, uit andere tuinen is te herkennen. Men vindt de woning en het bureau terzijde van de kwekerij, die, nu de tuinarchitectuur de hoofdzaak geworden is, geheel tot eigen genoegen en gebruik wordt aangehouden. Uit de voordeur komend begroet de gevelbeplanting den bewoner, al naar het jaargetij is; in de lente de roode *Chaenomeles Japonica*, vervolgens de hooge, bloeiende *Tamarix* en de

paars-bebeste *Callicarpa giraldiana*, terwijl de zoo zeer gewaardeerde *Cornus Florida* in de nabijheid is. ☼ De jaren van studie in de praktijk doorgebracht, de vele buitenlandse reizen hebben den zeer kundigen beplanter gemaakt, mede natuurlijk met de rijke ervaring, zoo door de jaren opgedaan. In zijn tuinen zullen geen boomen, op verkeerden onderstam gezet, gevonden worden. Met hoeveel vleugde en rechtmatigen trots deed D. F. Tersteeg, de voorzitter van de B.N.T., de Ned. Ver. voor Tuin- en Landschapkunst, Bond van Ned. Tuinarchitecten den leden, den vorigen zomer bij de excursie te Eindhoven op de terreinen van het „Wit en Zwarthuis” van Dr. A. Philips de hooge struikboomen van *Cornus Florida* in vollen bloei en de schoon gevormde *Ceders* aanschouwen. ☼ Maar naast de beplanting, waarin de Heer Tersteeg zich een meester toont, is hij de minnaar van den overdachten aanleg. Men vindt bij hem geen zinloze „Spiegerei”. Reeds in het jeugdwerk kwam het gebondene naar voren, het rechtlijnige; dit kenmerkt nog steeds het voornaamste werk, hoewel de oprit, waar plaats is, in sierlijk gebogen lijn om rond of ovaal middenstuk wel tot en van de woning leidt. ☼ Hoevele behuizingen heeft D. F. Tersteeg niet in passende omlijsting gezet, het zij dan de huizen in de stad, de groote en de kleine landhuizen, de ziekenhuizen, de retraitehuizen. Hoe dankbaar is men den bewoners als zij hun, die belangstellen in tuinen en groote buitenplaatsen, alleen of in excursie gekomen, hun bezit toonen. En of men dan op Huize „Uytwijck” te Hilversum vertoeft, of op het „Witzand” te Blari-

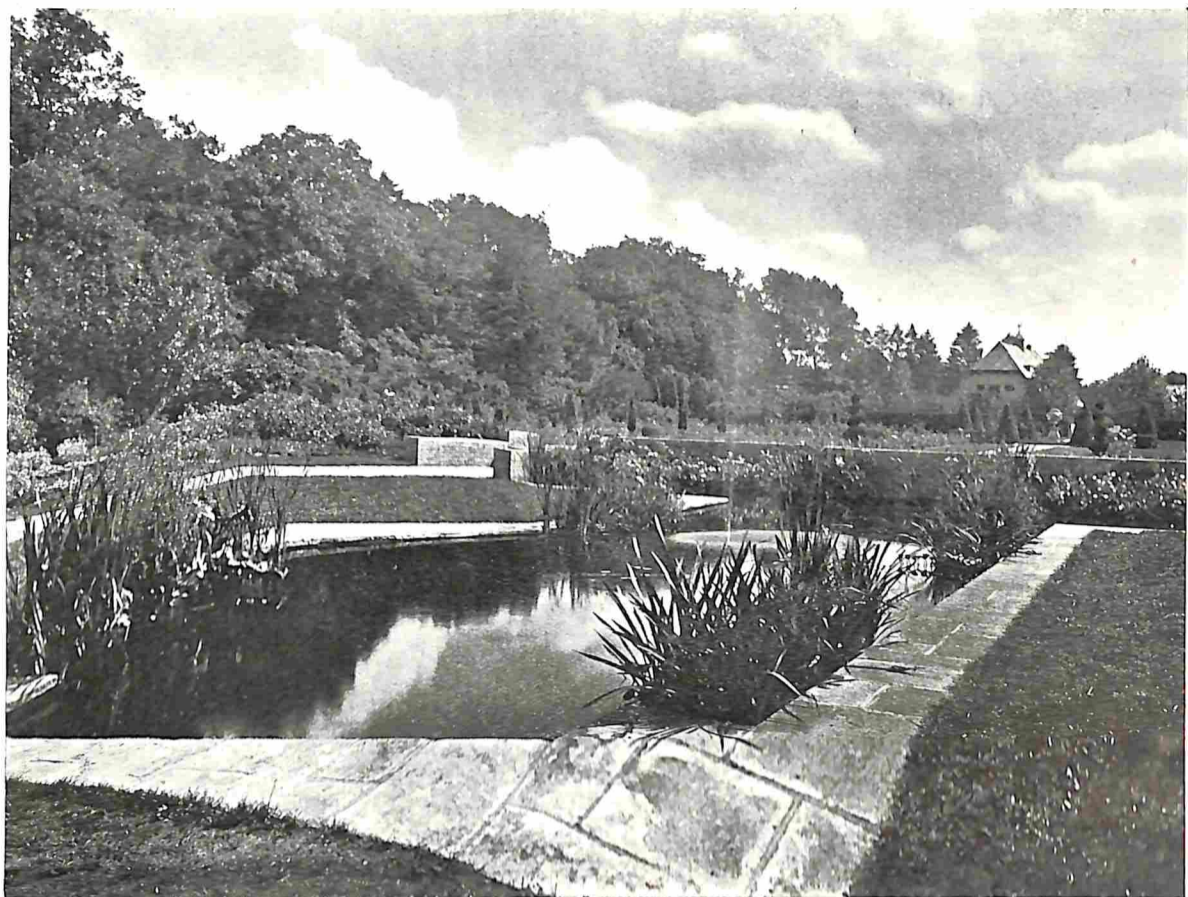
VIJVER MET BLOEMEN-TERRASSEN OP „HUIZE UITWILCK” TE HILVERSUM
(Uit Dr. J. P. Fokker „Tuinen in Holland”, Uitg. Mij. „Kosmos”, Amsterdam)

cum, 't „Bouwhuis” te Lonner, Chateau Colmont te Tongres, om maar enkele te noemen, men zal de waardeering uitgesproken hooren van de bewoners voor het werk van hun tuinarchitect, dat hun een dagelijksch genot schenkt. Waar zij dan van genieten? ☼ Zij genieten van den ruimen blik, die hun uit de kamers wordt geboden en van de bordessen vóór de kamers, want er is geen buiten of groot landgoed, door D. F. Tersteeg gemaakt, of er is de ruimte te vinden. Als het eenigszins kan, geeft hij contact met het wijde landschap; memoreeren wij Huize Remmerstein bij Rhenen. Echter weet hij ook tegemoet te komen aan de behoefte van een intieme sfeer, waar water tot een stillen spiegel wordt of in dierend geluid verkwikking geeft. ☼ Het

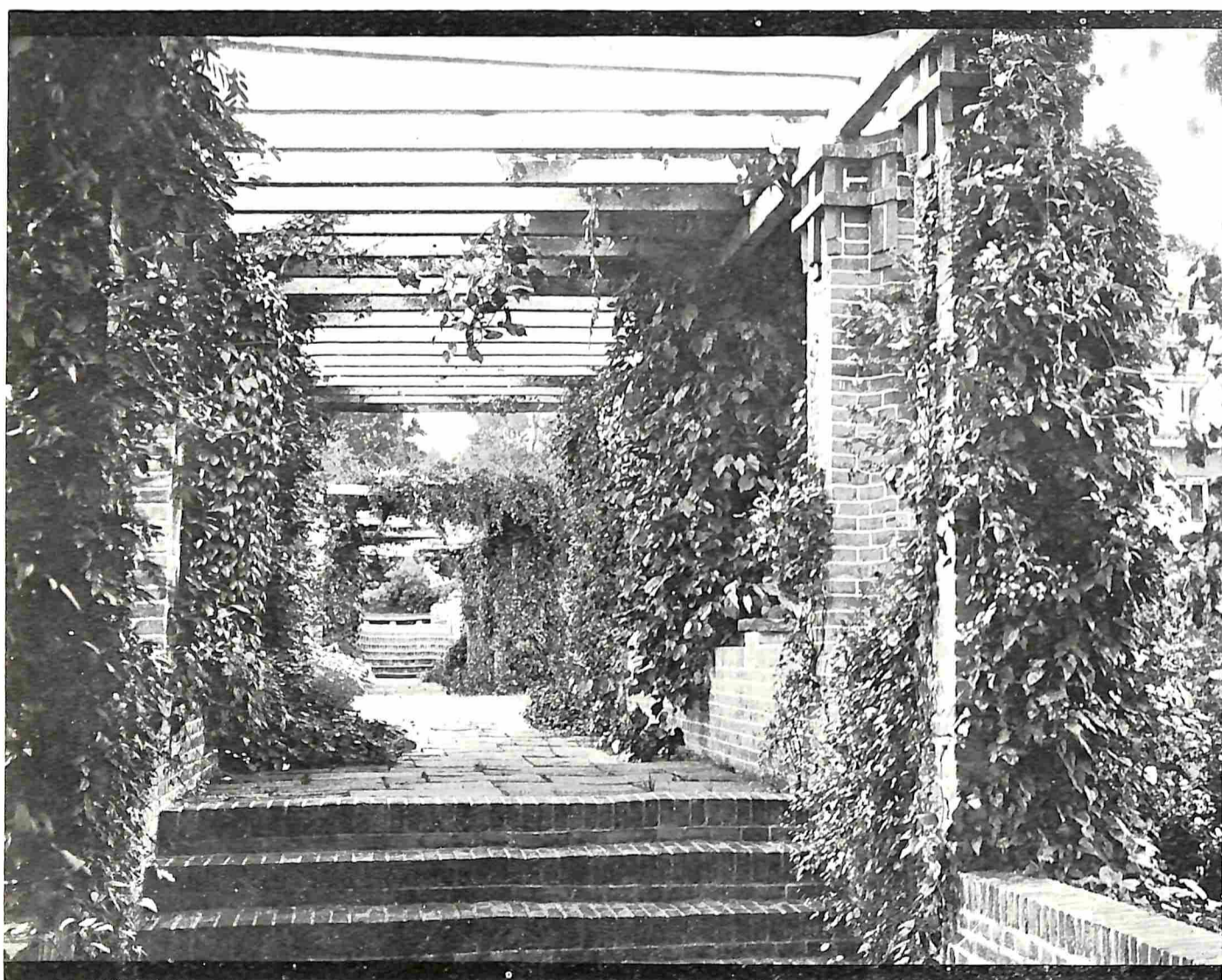
was in de stad Eindhoven dat het geluk van te mogen werken — iets dat zich eerst wachten liet voor den Heer Tersteeg — zich voordeed. Dr. Gerard Philips stelde hem het eerst te werk en tot den huidigen dag toe worden nog steeds vele reizen naar Eindhoven ondernomen. De Gemeente Eindhoven liet door hem het Stadspark aanleggen en de parken, o.a. langs den Dommel. Het Philips—de Jongh Wandelpark groeit iustig op en geeft velen bezoekers genot. Ook te Sittard en Nieuwer-Amstel werden

parken aangelegd. ☼ Vele Flora-bezoekers in 1935 maakten vergelijkingen met den aanleg op Groenedaal van de Tentoonstelling 1925, door D. F. Tersteeg verzorgd. Het werk van dezen tuinarchitect toch was in de herinnering levendig gebleven. Ook op vele buitenlandsche tentoonstellingen was het de Heer Tersteeg, die de tuinen om onze Nederlandsche paviljoens verzorgde, het laatst dan in 1935 op de werelddtentoonstelling te Brussel. ☼ Het is den jubilaris vergund met vele architecten bevriend

te zijn, en hoe zouden de bouwers van de landhuizen niet gaarne hem tot vriend hebben gehad door zijn persoonlijkheid en zijn zoo goed aanvoelen wat of het huis in de omgeving van noode heeft. Het is zeker mede aan hem te danken geweest, dat architecten afdieten zelf den tuin te maken, daar zij begrepen dat het grootste succes te wachten viel als van den beginne de opdrachtgever architect en tuinarchitect tezamen had om de plaats van het huis te bepalen. Met architect De Bazel werd de omgeving van de Arbeiderswoningbouw te Bussum en Eind-

IN DEN BLOEMENTUIN VAN „HUIZE BERGEN” TE VUGHT

PERGOLA OP „HUIZE REMMERSTEIN” TE RHENEN, DIE ALS ZIJDELINGSCH AFSLUITING DIENST VAN EEN GROOT, VOOR HET HUIS GELEGEN VLAK

(Uit *Dr. J. P. Fokker „Tuinen in Holland”, Uitg. Mij. „Kosmos”, Amsterdam*)

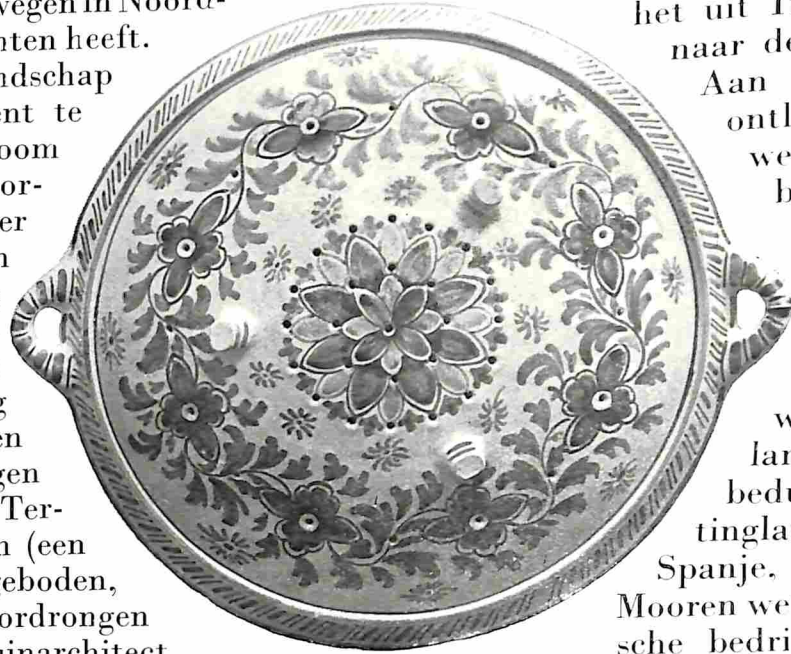
hoven verzorgd. Trouwe samenwerkers waren mede ook de architecten Eduard Cuypers, J. W. Hanrath, de Gebroeders Baanders, Dudok, om maar enkelen te noemen. ☼ Mocht het D. F. Tersteeg gegeven zijn nog vele jaren in opgewektheid te arbeiden, mede met zijn zoon en zijn „rechterhand”, den heer D. Haspels, de Tuinkunst en ons mooie Nederland tot heil; immers zijn heldere blik gaat ook langs de kilometerslange Provinciale wegen in Noord-Holland, welke hij te beplanten heeft. Hij voelt aan waar het landschap voor het oog den weg dient te naderen en waar deze door boom of struik omvangen moet worden. Mocht de Tuinkunst meer en meer de waardeering van het publiek ten deel vallen; het is zeker niet aan het levenswerk van den jubilaris te wijten als dit publiek nog niet zoo talrijk is als wij allen zouden wenschen. En mogen allen, die zich de „Tuinen Tersteeg” ten voorbeeld stellen (een leerstoel, hoewel hem aangeboden, werd niet geaccepteerd) doordrongen zijn van den ernst, die den tuinarchitect past in zijn werk, in welken D. F. Tersteeg steeds ten volle is voorgegaan.

EEN OUD WOORD EN EEN OUD AMBACHT

DOOR B. TUINSTR

HET mag als algemeen bekend worden verondersteld, dat de gemiddelde mensch bij het Huiten van zijn gedachten moet putten uit een betrekkelijk geringe — hoewel in omvang en aard, tengevolge van levensstandaard, ontwikkelingspeil en werk individueel sterk varieerende — woordenschat. ☼ Ook is het van algemeene bekendheid, dat een taal aan de eene zijde afsterft en anderszijds zich vernieuwt. ☼ Dat een Nederlandsch woord, stammende uit het grijze verleden en aan een groot percentage der Nederlanders thans volkomen onbekend, op den huidigen dag nog beteekenis en inhoud heeft voor de bevolking van een Friesch dorp is dan ook een bijzonderheid, die de aandacht waardig mag worden gekeurd. Temeer, waar dit woord kleurige herinneringen wekt aan een tijdperk van grooten bloei en romantische associaties oproept aan een nobel ambacht, dat thans binnen de Rijksgrenzen nog slechts wordt beoefend op één plaats. ☼ Die

plaats is het vrijwel vergeten, eens zoo bloeiende, typische Zuiderzeedorp Makkum. ☼ En het woord is „gleibakkerij”. ☼ Wat de beteekenis is van dit „gleivremde woord en van waar het stamt? ☼ Een gleibakkerij is een fabriek waar, met tinglazuur overtrokken, aardewerk — oudtijds „straetswerck”, „gleijs-” of „galeijerswerck” geheeten — wordt vervaardigd. ☼ Vóór dat de fabricage van dit Aardewerk in de Nederlanden plaats vond, werd het uit Italië en Spanje met galeien naar de havenstad Brugge vervoerd. Aan de „Straet” van Gibraltar ontleende dit uitheemsche aardewerk aldus een naam: de andere benaming zou, naar wel wordt aangenomen, herkomstig zijn van het vervoermiddel, van de galeien, hoewel echter ook wel wordt gewezen op het verband met het Latijnsche woord „glesum” (oud-Nederlandsch „gleij”) hetwelk „klei” beduidt. ☼ De bakermat der tinglazuurtechniek in Europa is Spanje, waar dit procédé door de Mooren werd ingevoerd. Toen het Spaansche bedrijf voor export begon te werken, waarbij het eiland Majorca als stapelplaats diende, verkreeg het artikel weldra in Italië — naar dat eiland — den naam „majolica”. Vrij spoedig

ACHTER-(ONDERKANT) VAN VISSCHOTEL OP DRIE Pootjes. WIT GLAZUUR MET BLAUW EN BRUIN DÉCOR (Collectie Kunsthuis, Statum)

werd in Italië met de fabricage van tinglazuur-aardewerk begonnen; de bedrijven rond de stand Faënza werden beroemd, tengevolge waarvan weldra de naam „faijense” ook burgerrecht verkreeg. ☼ Langzamerhand drong, met het stijgen van de vraag naar

majolica, de techniek naar noordelijker streken door; er vestigden zich Italiaansche geleijwerkers in den vreemde, terwijl ook vreemdelingen naar Italië en Spanje trokken om het „majoolschilderen” te leeren. Italianen brachten het procédé naar de stad Rouaan en in de eerste helft der 16e eeuw naar Antwerpen. Vandaar werd de techniek ingevoerd in de

EEN HOEKJE VAN HET „SCHILDERHUIS”

Noordelijke Nederlanden: achtereenvolgens werden fabrieken opgericht te Haarlem, Rotterdam, Dordrecht, Amsterdam, Delft en Harlingen (1598), waarna snelle verbreiding der fabricage-methode over geheel Noord-Nederland, Engeland en Noord-Duitsland volgde. ☼ In Friesland werden in den loop der tijden zeven fabrieken gesticht, n.l. vier te Harlingen, twee te Makkum en één te Bolsward, waarvan slechts één — het oudste Makkumer bedrijf, en thans het eenige in geheel Nederland —

zich tot den huidigen dag heeft weten te handhaven. In deze, vermoedelijk in 1669 door Freerck Jans — zich noemende tichelaar — gestichte fabriek, welke steeds in handen is gebleven van de familie Tichelaar, wordt nog geheel volgens de oude methode gewerkt. De overige gleibakkerijen, voorzoover ze zijn blijven bestaan, hebben voor en na de vervaardiging van „Delftsch aardewerk” laten varen en zijn geheel overgegaan op aardewerk-fabricage volgens het in 1759 en latere jaren door den Engelschen pottenbakker Josiah Wedgwood gevonden procédé, hetwelk de mogelijkheid bracht uit een zeker kleimengsel een helderwit baksel met een dunne, weinig poreuze scherf te verkrijgen. Deze vindingen maakten het overbodig de kleur der scherf door middel van een ondoorzichtige glazuurlaag aan het oog te onttrekken, terwijl de kwaliteit van het product voor huishoudelijk gebruik ontegenzeggelijk aanmerkelijk werd verbeterd. Waar daarenboven thans verschillende goedkoopere (mechanische) versieringsmethodes konden worden toegepast, lag het voor de hand, dat het meerendeel der bedrijven tengevolge van concurrentie werd genoodzaakt volgens het nieuwe systeem te gaan werken. Dat overigens ook daarbij het kunstzinnige handwerk een eervolle plaats kan innemen, is voldoende bewezen, maar als „majolica”, „fayense” of „Delftsch”

mag dit nieuwe product niet worden aangeduid. ☼ Het bijzondere van de gleibakkers-techniek schuilt in de bewerking van het glazuur en bovenal in de decoratie: het ruwe product, de z.g. biscuit, wordt verkregen op de gebruikelijke wijze: door het drogen en bakken van, uit een bepaald kleimengsel, op de draaischijf of in vormen gemaakte voorwerpen. Eerst met de bewerking van de biscuit (rauw goed) begint dus, in engeren zin, het echte gleibakkerswerk, en wel op de volgende wijze. ☼ Het geelgrijze, poreuze, rauwe goed wordt in water gedompeld en vervolgens met een witte pap van met

water aangengde tinglazuur bedekt; de nog niet met water verzadigde biscuit onttrekt vrij snel het vocht aan het rauwe glazuur, dat als een fijn-poederige laag achterblijft. En deze, voor beschadiging zeer vatbare, eenigszins ruwe water-opnemende laag dient den plateel-schilder tot ondergrond voor de decoratie met zijn fletse minerale waterverven. Hij legt zijn „spons” — een stuk papier waarin het ornament geprikt is — op de te beschilderen oppervlakte, klopt er luchtig met een zakje houtskool over om het zwarte poeder door de gaatjes van het papier te doen stuiven en krijgt aldus de richtlijnen van het decor uitgestippeld op de glazuurlaag. Dan doopt hij het penseel in de verf — het individueele werk is begonnen; de hand beslist, de vaste hand van den nuchteren werker en de gevoelige hand van den schepper van schoonheid. ☼ Men meent wellicht, dat het een kwestie is van vaardigheid alleen . . . geenszins! De mogelijkheden in bewerking zijn talrijk, de resultaten van ieders werk verschillen, terwijl bij geen gesproken mag worden van gebrek aan vakmanschap. Daar is het naarstige zoeken naar de

sporen van de spons, het plichtsgetrouwe volgen van de richtlijn, het voorzichtig trekken der contouren door den koelen vakman, maar ook het snelle, sierlijke hanteeren van het penseel door den gevoeligen

artisan, die meet met het oog, zich niet stoort aan de begrenzing van de stippe lijn, maar speelsch contour en vulling laat samen loopen tot een levend ornament op pot of kom, of tot een levend figuurtje op de tegel. ☼ Vaardige handen laten de penseelen zwieren over de

GROOTE POT, WIT GLAZUUR MET POLYCHROOM DÉCOR
(Collectie Kunsthuis, Statum)

VERZAMELING „SCHJETGOED”. WIT GLAZUUR MET BLAUW EN BRUIN DÉCOR
(Collectie Kunsthuis, Statum)

ruwe, vocht-aantrekkende glazuur, een fout is onherstelbaar, een aarzeling blijft merkbaar: de hand beslist. ☼ „Maar de oven doet ook iets”, zegt de gleibakker. De oven doet veel! Hij vernielt in samenklontering wel eens een goed deel van het werk; hij jaagt rook en verbrandingsresten schendend over de bijkans gesmeltende glazuren; in niet te remmen gloed verbleekt

ruwe, vocht-aantrekkende glazuur, een fout is onherstelbaar, een aarzeling blijft merkbaar: de hand beslist. ☼ „Maar de oven doet ook iets”, zegt de gleibakker. De oven doet veel! Hij vernielt in samenklontering wel eens een goed deel van het werk; hij jaagt rook en verbrandingsresten schendend over de bijkans gesmeltende glazuren; in niet te remmen gloed verbleekt

DE GOLVENDE ESCH

hij en verbrandt hij soms de kleuren, maar ook schept hij somtijds dingen van ideale kracht en glans. ☼ Experiment en toeval spelen een rol bij de verbinding van glazuur en verf; geringe temperatuursverschillen in het bakproces kunnen beslissen over gloed en kleur. ☼ Maar steeds wordt van een „oven” wel een deel geboren als „eerste keur”, als een product dat, ter voorkoming van bedriegerij, in later jaren moest worden gemerkt met de gekruiste T, om zijn gelijkenis met, en evenwaardigheid aan het oude „Delftsch”. ☼ Ruim twee en een halve eeuw ervaring en overlevering en eenige decennia van wetenschap werken hier aan de huidige majolica, naar ouden en nieuwen trant, naar den traditioneelen vorm zoowel als naar nieuw motief. ☼ Oude herinneringen en nieuwe aspiraties in één hand.

Het Noordtwentsche heuvelland

DOOR W. H. DINGELDEIN

(11)

WAT de naam Ootmarsum mag beteekenen? Laten wij de geschiedenis van den beweerdten stichter, koning Odemarus, voor wat ze is — fantazie — en laten wij ook de afleiding van den oorlogsgod Mars of van den volksstam der Marsen buiten beschouwing, dan lijkt ons de poging, verband te leggen tusschen den naam der stad en den eigenaam Othmar (Oetmar, Odi-mar) toch het minst verwerpelijk. Vooral wanneer wij weten, dat er meer gelijksoortige of zelfs bijna gelijkkluidende namen van nederzettingen bestaan: zoo in Westfalen, bij Lüdinghausen, een Ottmarsbocholt; een Ottmarsheim zelfs bij Mühlhausen in den Elzas aan den Rijn, die beide ongetwijfeld van een eigenaam afgeleid zijn. De plaatsnaam Othmarschen bij Altona a.d. Elbe kunnen we uitzonderen, daar deze wel met „marsch” (polderland) in verband zal staan. Zoo zal Ootmarsum beteekenen: woonplaats van Ootmar. ☼ Dit „kleine stedeke” van Twente kan op een duizendjarige historie terugzien. Het wordt reeds genoemd in de levensbeschrijving (de „vita”) van bisschop Radbod, die van 899—917 op den stoel van St. Willebrord zat. Het heet daar,

dat de bisschop, in Drente ziek geworden, door zijn gevolg naar Ootmarsum was gebracht, waar hij stierf en waar toen reeds een oratorium, een bedehuis stond. Dat was in 't jaar 917 en thans zijn er meer dan tien eeuwen nadien vervlogen. De rampen van den oorlog heeft het stadje reeds vroeg gekend: in den oorlog van 1195 '96 werd de nederzetting, toen nog een dorp, door de Drenten, die op weg waren naar Deventer, om den graaf van Gelre tegen den Utrechtschen bisschop

hulp te bieden, in de asch gelegd. Het moest in 1510 brandschatting door de Geldersche benden dulden, was in den Tachtigjarigen Oorlog afwisselend in handen van vriend en vijand, zag in 1672 den bisschop van Munster, C. B. van Galen, komen en leed in 't begin van 1795 zeer door de uitspattingen, welke de ongeregelde troepen, Fransche emigranten, Engelschen en Hannoveranen er bedreven en waarvan Ds. van Loo in zijn bekend dagboek verhaalt. Wanneer het dorp met stadsrechten begiftigd werd, is niet genoegzaam bekend: vast staat, dat het tusschen 1402 en 1405 van een gracht en een wal voorzien werd, maar als vesting heeft het nooit bijzondere beteekenis gehad. In den zuidmuur der R.K. kerk is een der weinige kogels ingemetseld, die prins Maurits tijdens zijn beleg van het stadje in 1597 verschoten heeft en na de gemakkelijke „inname” werd het ontmanteld. ☼ Eeuwenlang was Ootmarsum een der belangrijkste kleine steden van Twente, hoofdplaats van een richterampt, zetel van Twentsche drosten. Tijden van bloei heeft het gekend, toen het nog aan den grooten handelsweg Deventer—Lingen gelegen was en aan dien bloeitijd herinneren nog enkele deftige burgerhuizen, de weinige, die den slechten tijd der „verfraaiing”, toen de oude gebouwen een modern „schortje” werd voorgedonden, zonder al te veel letsel hebben doorstaan. Zeer mooi is het geveltje aan de Markstraat, waarvan de top in afbeelding hier bijgevoegd is, van baksteen gebouwd en met versieringen van zandsteen: het

DE „ROOILIJN” IN EEN ACHTERSTRAAT VAN OOTMARSUM

jaartal 1656 in den topvel zal op de stichting wijzen. Ook een ander huis in de Marktstraat heeft een aardigen baksteenens halsgevel. Dat zijn dus nog een paar van die „vele ouderwetsche en wonderlijk gebouwde en versierde huizen, die in verregaande insubordinatie langs de hobbelige straten staan en voor elkander heenkijken” en niet in den smaak vielen van den reiziger Harm Boom, die in den herfst van 1846 het stadje bezocht en niet kon nalaten, overal zijn geestigen spot uit te storten op de „rampzalige stadspoorten” en dito huizen — waarvan wij thans de verdwijning zoo zeer betreuren. Tijden, smaken en inzichten veranderen wèl! ☞ Doch toen in de vorige eeuw alom in Twente de ijzeren wegen werden gelegd en kanalen werden gegraven, liet men Ootmarsum in letterlijken zin links liggen. Nog éénmaal hoopte men vurig op de lijn Almelo-Ootmarsum-Nordhorn-Lingen, maar ook deze kwam niet door de tegenkanting van den kreis Bentheim. Toen was de tijd van isolement, van vereenzaming en verval reeds gekomen. De Latijnsche school, die een goeden naam had, vooral onder den rector P. A. Moquette in 't midden der negentiende eeuw, begon te kwijnen en werd opgeheven; het kantongerecht, voortzetting van het vroegere gericht, verdween; oude, vaak eeuwenlang gevestigde burgerfamilies zochten elders betere voorwaarden voor de ontplooiing hunner energie — Ootmarsum werd zoetjesaan een der „doode steden”. Moge de opleving, die er in 't begin dezer eeuw onmiskenbaar gekomen is, blijvend zijn. ☞ Te lang heb ik den lezer reeds verveeld met nabetrachtingen over wat was, maar het feit, dat de geschiedenis van het stadje zoo belangwekkend is, moge dit verontschuldigen. Het wordt tijd, het heden eens te bezien, al zal het onvermijdelijk zijn, nu en dan even onder te duiken in de historie. ☞ Waar de straatweg naar Almelo de bebouwde kom verlaat, zijn we al op de helling van den Kuiperberg. Zijn 70 meter hooge top biedt wel een der heerlijkste panorama's van Twente. Daar, aan den rand van het oeroude Jodenkerkhof, met zijn verweerde, vaak scheefgezakte grafsteenen, overwoerd door struikgewas en gras en beschaduwd door knoestige eiken, is het goed, even te staan. Men ziet naar het Oosten en Zuiden; half Twente ligt daar aan uw voeten, met een stuk Duitsland, waar aan den wazigen gezichtseinder het silhouet van het slot te Bentheim nog zichtbaar is. De hooge schoorsteenen van Nordhorn, de welving van den Isterberg, Bentheim en Gildehaus, de heuvels van de Lutte, de

GEVEL VAN 1656 AAN DE MARKTSTRAAT VAN OOTMARSUM

stompe reus, die Oldenzaal beheerscht, de uit het groen opduikende torenspitsen van Lattrop en Tilligte, Denekamp en Rossum . . . dan verder naar rechts de symbolen der Twentsche nijverheid . . . hoe breed is het vergezicht. „De rookwolk, die stijgt aan den horizon op, Die wijst ons de nijvere steden”, zegt de dichter van het Twentsche volkslied, J. J. van Deirse en 't zou niet verwonderlijk zijn, dat hij aan dit uitgezochte plekje heeft gedacht, toen hij die regels neerschreef. Lang vóór hem wandelde er de predikant — later professor — en dichter Bernard ter Haar en bezong er zijn „Landschap bij ondergaande zon”, zijn vriend en collega Ds. Wernerus Immink toegewijd. En na hem hebben er velen gestaan, zich verwonderd, gedroomd en gedicht. Even westelijk van den Kuiperberg, waar de straat, na een inzinking van het plateau te hebben gevolgd, een tweede hoogte beklimt, biedt de Heezeberg, waar de hooge beuken staan, die uren ver reeds te zien zijn en het karakteristieke silhouet aan de Ootmarsumsche hoogten geven, een even schoon vergezicht. Hier ligt vooral Zuidelijk en Westelijk Twente open. En aan onze voeten daalt de breede Ageler esch, een der korenschuren van Twente, in golvingen van de hoogte af,

tot waar hij stuit tegen een langgestrekte gebogen boschrand, die de plaatsen aanwijst, waar de boerenhoeven van Groot- en Klein Agelo verscholen liggen, op de grens van bouwland en veld. ☞ In dezen esch en wel op een plek, die „den Boaken” heet, komen de boeren der gewaarde erven van Agelo op Maandag beloken Pinksteren, wanneer de jonge aren der rogge reeds boven de groene zee van halmen wiegelen, samen, om aan de armen van Ootmarsum roggebrood uit

Foto Polygoon

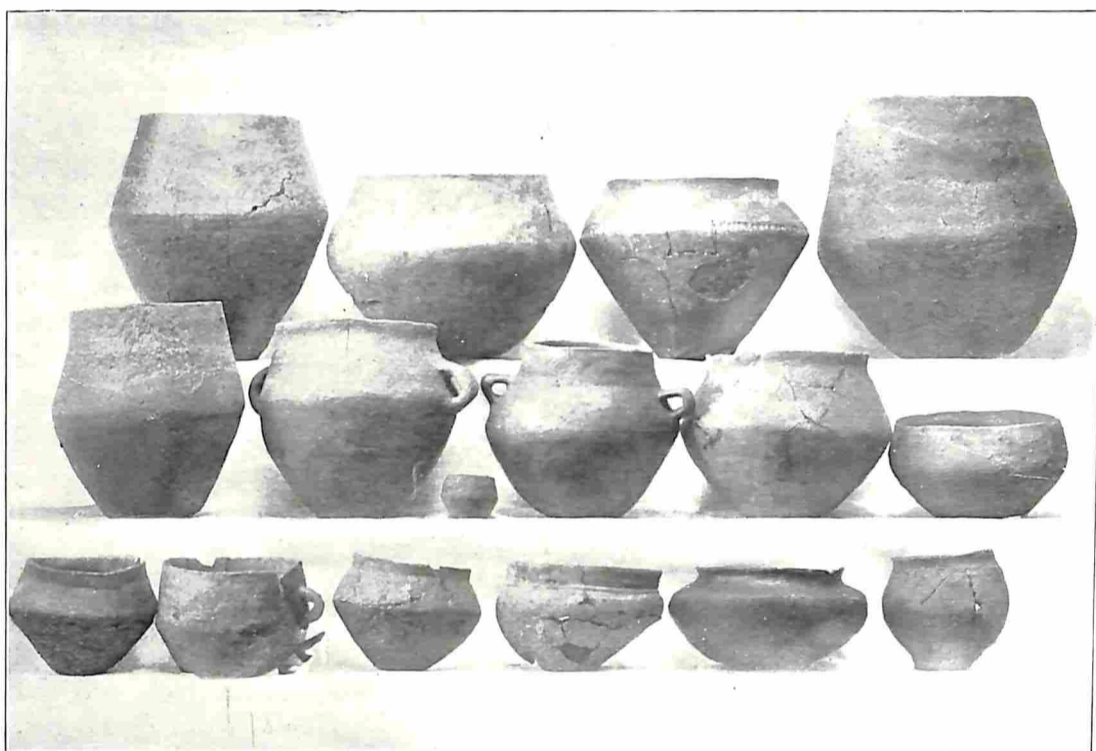
DE BROODUITDEELING OP DEN AGELEER ESCH. HET GEBED VOOR DE UITDEELING

te deelen. Een eenvoudige, doch treffende en zinrijke handeling, met gemeenschappelijk gebed begonnen en wellicht bedoeld, om door dit goede werk den zegen des hemels af te smeeken voor den komenden oogst. De oorsprong ervan verliest zich in het verleden, doch zeker is het, dat reeds in 1672 deze brooduitdeeling onder den boom op den esch staande en „den Bokum” geheeten, een oud gebruik was. Die „boakenboom” was zonder twijfel een oud, vast oriënteringspunt in den esch, een richtpunt voor de verdeeling der akkers in de oudste tijden. ☼ Moge deze eerbiedwaardige handeling geen „kijkspul” worden en niet het lot deelen van zo menig oud gebruik in Twente, dat zijn intieme karakter dreigt te verliezen door den ophef, die er, bewust en onbewust, van gemaakt wordt. Ik denk hier aan de gebruiken van den Paaschtijd en vooral aan het „vlöggelen” te Ootmarsum en het halen, oprichten en verkoopen van den Paaschstaak te Denekamp, gewoonten, die bestemd waren voor den engeren kring van stads- of dorpsgemeenschap en haar bekoring dreigen te verliezen, wanneer zij hun ouden aard zien verbasteren. Onvermijdelijk wellicht, want niets staat stil, het oude verdwijnt, maar de moderne tijd geeft er zoo zelden wat beters voor in de plaats en het nuchtere vervangt in het gunstigste geval het zinrijke.

☼ Een smalle strook heide en bosch scheidt den breeden esch van Groot- en Klein Agelo van den Reutumer esch, die door den straatweg naar Almelo in twee helften wordt verdeeld. Langzaam glooit hij af naar het Westen, waar in een krans de erven van de boerschap Reutum liggen, thans een aardig kerkdorpje, in welks bedehuis (overigens een onbelangrijk gebouwtje) een merkwaardige preekstoel staat, rijk gebeeldhoud barokwerk uit een Westfaalsch klooster, maar te groot voor dit kerkje! ☼ Tusschen beide esschen ligt het Oppersveld, een terrein, waarvan het vaststaat, dat het een uitgestrekt urnenveld is geweest en grootere en kleinere verhevenheden in den heidebodem de plaatsen aanduiden, waar een brandurn is of was bijgezet — want veel is hier reeds in den grond gewroet, onoordeelkundig in de meeste gevallen. Een terrein, waar *wel* met zorg te werk is gegaan, ligt ten Noorden van den Haarler molen, dicht in de buurt dus. Daar heeft Dr. J. H. Holwerda de spade in den grond gestoken en een der mooiste urnenvelden van ons geheele land blootgelegd en er een groot aantal brandurnen opgedolven, urnen van grove zandige klei met steentjes gebakken en alle van een zeer kenmerkenden, ongeveer dubbelconischen vorm, vaak van een omgeboogen randje of ooren voorzien. De cultuur, door deze

urnen vertegenwoordigd, is door Holwerda de Protosaksische genoemd, omdat er een onmiskenbare band bestaat tusschen deze urnen en die der latere Saksen: haar bloeitijd moet hebben gelegen in de eeuwen omstreeks Christus' geboorte. Hier, op dit Haarler „urnenkerkhof”, is vóór Dr. Holwerda de conservator van de Oudheidkamer Twente, J. J. van Deinese, reeds aan het „pötkeszeuken” geweest, daarin bijgestaan door een intelligenten boerenjongen, Jan Broekhuis, „Jan de urnengraver” zooals hij in het werk „Uit het land van katoen en heide” heet. Dat was iemand, die kijk op de zaken had. „als een jachthond over de heide snuffelde” en met bijna nimmer falende zekerheid de plaats wist aan te wijzen, waar een urn te vinden was. Doch toen Jan het door koopmanstalent en spaarzaamheid zoover had gebracht, dat hij eigenaar was geworden van het huursmansplaatsje, waar hij met zijn familie woonde, klopte de dood bij hem aan en werd hij uitgedragen naar het Ootmarsumsche kerkhof. ☼ De meeste

urnen, te Haarle opgedolven, staan thans in een de groote kasten van de Oudheidkamer Twente, gehuisvest in het Rijksmuseum Twente te Enschede en spreken haar stomme taal van langvervlogen eeuwen, toen Twente nog een land van heide en bosch was, maar toch betrekkelijk dicht bevolkt reeds, getuige de talrijke urnenvelden en grafheuvels, hier en elders.

HET NOORDTWENTSCHE HEUVELLAND. URNEN UIT HAARLE
(Foto uit: „Overijssel”, Uitg. Klunck, Deventer)

FREDERIK DE GROOTE had den officieren van het garnizoen te Potsdam verboden, naar een gemaskerd bal te Berlijn te gaan. Een jong officier gaf zich echter zelf verlof, naar Berlijn te trekken en op het bal masqué in de Opera te verschijnen, meenend, dat zijn masker hem onkenbaar zou maken. De Koning, eveneens verkleed, herkende hem echter en zei hem: „Bent u niet een officier uit Potsdam?” „Ja!” antwoordde de officier snel. „maar 't is een schurk, die het verder vertelt!” ☼ De Koning verdween in de menigte en de officier haastte zich weer naar Potsdam te komen, waar hij elk oogenblik vreesde, in arrest gesteld te zullen worden. ☼ Den volgenden dag verscheen de Koning bij de wachtparade te Potsdam. Hij riep den jongen officier bij zich en zei zacht, zoodat niemand het hooren kon: „Ik benoem u tot kapitein, maar 't is een schurk, die het verder vertelt!” ☼ De officier boog. Na de parade vroeg men hem, wat de Koning gezegd had, maar hij kon zijn promotie niet bekend maken, vóór hij een jaar later daartoe van Frederik verlof kreeg.